

УДК 378.22:33(043.3)

СТАН ГОТОВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ОФІЦЕРІВ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ДО ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Горбенко Артур Іванович
м.Хмельницький

На підставі результатів констатувального етапу експерименту досліджено стан професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України з метою виявлення основних причин низького загального рівня виконання оперативно-службових завдань. Результати вказують на низький рівень сформованості у них вмінь, необхідних для ефективного здійснення оперативно-службової діяльності.

Ключові слова: професійна мотивація офіцерів органів охорони державного кордону, оперативно-службова діяльність.

Постановка проблеми. На підставі результатів констатувального етапу експерименту досліджено стан професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України з метою виявлення основних причин низького загального рівня виконання оперативно-службових завдань. Дослідження стану процесу формування професійної мотивації у офіцерів органів охорони державного кордону проведено протягом 2009-2010 років шляхом аналізу змісту навчальних програм стажування, спостереження й аналізу навчальних занять (теоретичних й практичних), анкетування офіцерів органів охорони державного кордону, командирів підрозділів і викладачів.

Для виявлення вхідного рівня сформованості професійної мотивації оперативно-службових вмінь у офіцерів органів охорони державного кордону проведено констатувальний етап експерименту. Здійснено репрезентативну вибірку офіцерів органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України загальною кількістю 106 чоловік.

У наш час функції офіцерів органів охорони державного кордону постійно зростають. Причинами цього є:

- складність оперативно-службових завдань з охорони державного кордону України, розв'язання яких знаходиться в прямій залежності від ефективної організаторської діяльності керівників структурних підрозділів Державної прикордонної служби України;

- створення інтегрованої системи виконання оперативно-службової діяльності при охороні державного кордону України, що потребує оптимізації управлінської діяльності на всіх її рівнях;

- технічне оснащення підрозділів новими зразками озбро-

ення та техніки, що обумовлює необхідність їх доцільного використання в охороні державного кордону.

Для визначення критеріїв професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності проведено спостереження за оперативно-службовою діяльністю під час роботи, проаналізовано практичні вміння виконувати оперативно-службові завдання, вивчено рівень теоретичних фахових знань щодо виконання оперативно-службової діяльності, спроектовано професійну мотивацію офіцера органів охорони державного кордону з урахуванням найуспішнішого виконання оперативно-службових завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При визначенні компонентів та критеріїв сформованості професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності було використано діяльнісний підхід (П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонтьєв, Н. Тализіна, А. Усова та ін.), який успішно реалізований в теоретико-експериментальних дослідженнях з питань формування професійної мотивації офіцерів до професійної діяльності.

Метою статті є висвітлення стану готовності професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу вищезазначених теоретико-експериментальних досліджень розвитку професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності було виділено ціннісно-смысловий, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти.

Ціннісно-смысловий компонент характеризує впевненість офіцерів органів охорони державного кордону в особистій та суспільній вагомості виконання оперативно-службової діяльності, орієнтацію на зацікавлене відношення до оперативно-службової діяльності. У визначенні показників ціннісно-смыслового компоненту ми спиралися на дослідження О. Леонтьєва, І. Зимньої, О. Владимирової, О. Гребенюка, В. Ковальова, В. Кашашева, В. Дружиніна, Л. Божович. Аналіз зазначених робіт дозволив виділити наступні показники:

- навчальна мотивація щодо оволодіння оперативно-службовою діяльністю;
- пізнавальний інтерес до оперативно-службової діяльності.

Для діагностики показників ціннісно-смыслового компоненту використовувалися:

- адаптована методика щодо вивчення мотиваційної сфери

тих, хто навчається (О. Гребенюк);

- адаптована методика щодо визначення професійної мотивації (В. Каташев).

Аналіз результатів діагностики дозволив виділити наступні рівні мотивації щодо оволодіння оперативно-службовою діяль-

ністю: низький, середній, високий (див. табл.1). Низький рівень проявляється у байдужому ставленні до оперативно-службової діяльності; середній рівень у суперечливому ставленні до виконання оперативно-службової діяльності; високий рівень виражає позитивне відношення до оперативно-службової діяльності, її змісту та результату.

Таблиця 1

Аналіз рівнів ціннісно-смыслового компоненту професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності на констатувальному етапі експерименту

Рівні сформованості	Розподілення за рівнями (% , max 100)
Низький	78
Середній	16
Високий	6

Когнітивний критерій характеризує ступінь засвоєння системи фахових знань, що дозволяють здійснювати офіцерам органів охорони державного кордону оперативно-службову діяльність. Аналіз робіт І. Лернера, О. Вербицького, Л. Зоріної, В. Полонського та ін. дозволив виділити кількісні показники когнітивного критерію, якими є «первинні» якості знань: повнота, глибина, конкретність, узагальненість, системність.

Для діагностики показників когнітивного критерію використовувалися контрольні тестові завдання у відповідності до вимог, яким повинні задовольняти знання офіцерів органів охорони державного кордону при виконанні оперативно-службової діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблеми показує, що ще одним необхідним критерієм професійної мотивації слід виокремити знання. Професійні знання технологічного, методичного та психолого-педагогічного характеру є основою для розвитку професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності. Групу технологічних знань складають знання про способи експлуатації, техніку безпеки, технічну будову різних технічних пристроїв, що використовуються під час виконання оперативно-службової діяльності. Групу методичних знань становлять прикладні знання про загальні способи й прийоми організації оперативно-службової діяльності. Психолого-педагогічні знання включають знання особливостей професійної-мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності.

Перед проведенням діагностичної процедури чітко визначалися вимоги щодо засвоєння понять оперативно-службової діяльності. Ці вимоги, що відображають основні ознаки, зміст, обсяг понять, їх зв'язки та відношення з іншими поняттями, записувалися в протоколи аналізу понять. Обробка результатів виконання тестових завдань курсантами здійснювалася з використанням методів поелементного аналізу понять А. Усової [1]. Зокрема, визначалися:

коефіцієнт повноти засвоєння поняття за формулою:

$$K_o = \frac{k}{K}, (1.1)$$

де n – кількість засвоєних (вірно названих та охарактеризованих) суттєвих ознак поняття;

N – загальна кількість суттєвих ознак, що підлягають засвоєнню на відповідному етапі засвоєння поняття;

коефіцієнт повноти засвоєння об'єму поняття за формулою:

$$K_o = \frac{k}{K}, (1.2)$$

де k – кількість об'єктів поняття, що засвоєні (вірно названі об'єкти, що охоплюються поняттям, охарактеризовані їх класифікаційні ознаки);

K – загальна кількість об'єктів, що охоплюються поняттям;

коефіцієнт повноти засвоєння зв'язків та відношень поняття за формулою:

$$K_s = \frac{f}{F}, (1.3)$$

де F – кількість засвоєних (вірно названих та охарактеризованих) зв'язків та відношень поняття;

F – загальна кількість зв'язків та відношень поняття;

коефіцієнт повноти засвоєння практичних дій, що відображаються поняттям:

$$K_p = \frac{l}{L}, (1.4)$$

де l – кількість засвоєних (вірно названих та охарактеризованих) практичних дій;

L – загальна кількість практичних дій, що відображаються поняттям.

Когнітивний критерій: високий рівень – високий рівень сформованості професійних знань, умінь та навичок як основи успішного виконання оперативно-службової діяльності; середній рівень – задовільний рівень сформованості знань; низький рівень – фахові знання до виконання оперативно-службової діяльності сформовані слабо.

Таблиця 2

Аналіз рівнів когнітивного компоненту професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності на констатувальному етапі експерименту

Рівні сформованості	Розподілення за рівнями (% , max 100)			
	K_n	K_o	K_s	K_p
Низький	67	74	75	69
Середній	22	16	16	23
Високий	11	10	9	8

Операційно-діяльнісний компонент оцінено за такими критеріями: високий рівень – позитивне ставлення до проблемної ситуації, що виникла при оперативно-службовій діяльності,

впевненість у такій діяльності, наполегливість у пошуку рішення, потреба у продовженні роботи; середній рівень – наявність сумнівів щодо правильності або раціональності конкретних

професійних операцій щодо виконання оперативно-службової діяльності; низький рівень – незацікавлене ставлення до оперативно-службової діяльності, невпевненість у роботі, потреба у перериванні роботи.

Таким чином, для проведення констатувального етапу експерименту були визначені наступні компоненти, їхні критерії та показники розвитку професійної мотивації до оперативно-службової діяльності у офіцерів органів охорони державного кордону: ціннісно-смысловий (навчальна мотивація, пізнавальний інтерес до оперативно-службової діяльності), когнітивний (повнота, глибина, конкретність, узагальненість та системність військово-організаторських знань), операційно-діяльнісний (повнота, правильність, усвідомленість виконання дій при виконанні оперативно-службових завдань). На підставі визначених критеріїв і показників було виявлено вхідний рівень сформованості професійної мотивації у офіцерів органів охорони державного кордону. Перший зріз готовності офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності засвідчив низький загальний рівень сформованості фахових знань, а також виявив, що викладачі не мають чіткого уявлення щодо сутності та технології розвитку професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, власних спостережень надав можливість визначити, що практична підготовка це система заходів, спрямованих на формування у офіцера як соціально адаптованої та соціально відповідальної особистості, здатної застосовувати набуті знання в конкретних оперативно-службових ситуаціях. Аналіз сучасного стану формування професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону під час практичної підготовки свідчить, що: у загальній системі підготовки така складова як практичні заняття не має конкретизованої, комплексної спрямованості на формування професійної компетентності і, відповідно, існує явний розрив між теорією та практикою; навчальний матеріал, що викладається, та зміст практичних завдань мають певний відрив від реалій організації оперативно-службової діяльності підрозділів охорони кордону; крім того існують проблеми в матеріально-технічному забезпеченні.

Як свідчить аналіз практичного виконання оперативно-службових завдань молодими офіцерами органів охорони державного кордону, більше 26 % з них недостатньо підготовлені до виконання оперативно-службових завдань, понад 39 % опитаних визнали себе недостатньо підготовленими до розв'язання окремих завдань оперативно-службової діяльності в умовах створення інтегрованої системи охорони державного кордону України, близько 32 % – мають труднощі щодо організації використання нових зразків озброєння та техніки в оперативно-службовій діяльності офіцерів органів охорони державного кордону. Помітними є тенденції зростання кількості офіцерів охорони державного кордону, які недостатньо володіють сучасними технологіями організації оперативно-службової діяльності тощо.

Отримані дані проаналізовано й систематизовано за такими групами показників:

- повнота відображення компонентів оперативно-службової діяльності в змісті навчальних дисциплін;
- зміст підготовки офіцерів органів охорони державного кордону до оперативно-службової діяльності;

- підготовленість науково-педагогічного складу до навчання курсантів, офіцерів основам оперативно-службової діяльності (від етапу визначення цілей, розробки системи заходів для реалізації цілей до вирішення внутрішніх проблем організації).

Досвід і практика повсякденного життя військ свідчать, що на сучасному етапі розвитку української держави та її військових формувань значно зростають вимоги до самостійного виконання офіцерами органів охорони державного кордону оперативно-службової діяльності. Водночас спостерігається недостатня самостійність молодих офіцерів органів охорони державного кордону, що негативно позначається на виконанні посадових обов'язків. Основними чинниками, які перешкоджають розвитку професійної мотивації молодих офіцерів, є [2]:

- недостатня зорієнтованість навчально-виховного процесу у ВВНЗ на розвиток професійної мотивації у курсантів до оперативно-службової діяльності;
- відсутність узгодженості дій викладачів, керівництва військових вищих навчальних закладів і частин, органів виховання щодо розвитку професійної мотивації офіцерів до оперативно-службової діяльності;
- недостатня готовність командування та органів виховання до створення умов для прояву самостійності офіцерів у підрозділах;
- відсутність науково обґрунтованої методики стимулювання розвитку професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону у різних видах оперативно-службової діяльності;
- домінування авторитарного стилю керівництва діями офіцерів підрозділів, що знижує рівень їхньої самостійності в розв'язанні педагогічних завдань і привчає до шаблону, стримує самостійне прийняття рішень.

Вважаємо, що для вдосконалення розвитку професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону, активізації їх роботи з формування оперативно-службової діяльності доцільно звернути увагу на такі закономірності:

- спрямованість навчання і виховання офіцерів органів охорони державного кордону на вміння вирішувати оперативно-службові завдання;
- єдність мотиваційної сфери та навчально-пізнавальної активності;
- вияв поваги і вимогливості до офіцерів органів охорони державного кордону, формування їх особистісної, офіцерської гідності в процесі виконання оперативно-службових завдань;
- забезпечення ситуації успіху при опануванні оперативно-службових знань;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей офіцерів органів охорони державного кордону;
- підвищення впливу колективу на покращання якості виконання оперативно-службових завдань;
- взаємозв'язок процесів навчання та професійного самовдосконалення офіцерів органів охорони державного кордону.

Висновки. Загалом, результати дослідження щодо визначення стану готовності професійної мотивації офіцерів органів охорони державного кордону вказують на низький рівень сформованості у них вмінь, необхідних для ефективного здійснення оперативно-службової діяльності.

Література і джерела

1. Бунеев Т. В. Развитие готовности в молодых офицерах-прикордонниках до самостоятельного выполнения посадовых обязанностей: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02 [Електронний ресурс] / Т.В. Бунеев; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б.Хмельницького. — Хмельницький, 2002. — 18 с.
2. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А.В.Усова – М. : Педагогика, 1986. – 174 с.

На основании результатов констатирующего этапа эксперимента исследовано состояние профессиональной мотивации офицеров органов охраны государственной границы Государственной пограничной службы Украины с целью выявления основных причин низкого общего уровня выполнения оперативно-служебных задач. Результаты указывают на низкий уровень

сформированности у них умений, необходимых для эффективного осуществления оперативно-служебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная мотивация офицеров органов охраны государственной границы, оперативно-служебная деятельность.

Based on the results of the primary stage of the experiment the status of professional motivation of the officers of the State Border Protection of State Border Service of Ukraine has been researched in order to identify the main reasons for low overall level of operational and business objectives. The results indicate a low level of formation of these skills necessary for effective implementation of operational performance.

Keywords: professional motivation of the officers of state border protection, operational and service activities.